

ARAB TILIDA TUYA SO‘ZINING SINONIMLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6653475>

Muhiddin Islomov

Samarqand davlat chet tillar instituti
Yaqin Sharq tillari o‘qituvchisi (O‘zbekiston)
Tel: +998994483117

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada arab tilida tuyalarning turli xilda nomlanish yoritilib berilgan. Y a’ni oddiygina tuya so‘zi arab tilida uning kelib chiqish xususiyatiga ko‘ra, rangi, yoshi, bo‘yi, urg‘ochi yoki erkakligi va hattoki jismoniy harakatlariga ko‘ra qariyb 100 xil nom bilan atalishi misollar yordamida izohlab berilgan. Bundan tashqari maqolada tuyalarning kelib chiqishi, vazifalariga ko‘ra guruhlariga bo‘linishiga ham duch kelasiz. Maqolada tuyalarning turli xil xususiyatlariga ko‘ra nomlarini misollarda izohlari bilan ko‘rishingiz mumkin.

Kalit so‘zlar: بعير / ابل – tuya, جمل – tuya, قماح – suv ichishdan bosh tortgan tuya, هجين - tez tuya, فحل – kuchli erkak tuya, ميراد – suv ichishga shoshgan tuya, صنخاب – kuchli tuya.

АННОТАЦИЯ

В статье объясняются разные названия верблюдов на арабском языке. То есть слово верблюд в арабском языке объясняется на примерах с использованием почти 100 различных названий по происхождению, цвету, возрасту, росту, женской или мужской принадлежности и даже физическим движениям. В статье вы также найдете происхождение верблюдов и их деление на группы по функциям. В статье вы можете увидеть названия верблюдов с их описанием в разных примерах по их различным характеристикам.

Ключевые слова: ابل / بعير – верблюд, جمل – верблюд, قماح – верблюд, который отказывается пить, هجين – быстрый верблюд, فحل – сильный верблюд, ميراد – верблюдица, которая спешит на водопой, صنخاب – крепкий верблюд.

ABSTRACT

This article explains the different names of camels in Arabic. That is, the word camel in Arabic is explained by examples using almost 100 different names according to its origin, color, age, height, female or masculinity, and even physical movements. In the article, you will also find the origin of camels and their division into groups according to their functions. In the article, you can see the names of camels with their descriptions in different examples according to their various characteristics.

Keywords: بعير / ابل – camel, جمل – camel, قِمَاح – a camel who refuses to drink, هجين – fast camel, فحل – strong male camel, ميراد – A female camel that rushes to get to the watering hole, صنخاب – a stout camel.

KIRISH

Tuyaning arab tilidagi standart so‘zi Jamoldir. Biroq, arab tilida tuyani tasvirlash unchalik oson emas – hisob-kitoblarga ko‘ra, arab tilida kamtar tuya uchun 100 dan ortiq so‘z ishlatilgan. Tuyalar faqat tuyaning standart so‘zi bilan emas, hatto erkak yoki urg‘ochi hayvonni tasvirlaydigan so‘zlar bilan ham tasvirlangan. Ular tashqi ko‘rinishi, funktsiyasi, shaxsiyati, temperamenti, jismoniy holati va hatto ichish xatti-harakatlariga bog‘liq bo‘lgan turli atamalar bilan tavsiflanishi mumkin. Siz tuya uchun ma‘lum bir so‘zni qidirib topishingiz mumkin, u kuchli yoki semiz, oq, rangli quyruqli oq, baland bo‘yli, past, itoatkor, och, chanqoq va hokazo bo‘lishi mumkin. Hatto hamma narsadan qo‘rqadigan, hamma narsani yaxshi ko‘radigan, qo‘lga olish qiyin bo‘lgan yoki har doim birinchi bo‘lib sug‘oriladigan tuyalar uchun maxsus so‘zlar bor! Agar tuyani tasvirlash uchun 100 ta so‘z ortiqcha bo‘lib tuyulsa, shuni ta‘kidlash kerakki, qadimgi davrlarda bu cho‘l hayvonlarini tasvirlash uchun 1000 dan ortiq so‘zlardan foydalanish mumkin edi.

Arabistlar orasida arab tilida “tuya” uchun 20 ... 30 ... 40 ta so‘z bor, degan fikr bor. Xuddi eskimoslarda “qor” bor. To‘g‘ri, kimdan so‘rasangiz, har kim turli raqamlar beradi. Xo‘sh, arab tilida qancha turdagi tuyalar mavjud? Va ularning qanchasi qo‘llaniladi? Arab tilida “tuya” so‘zining nechta varianti bor?

Albatta, arab tilida tuya uchun ko‘plab so‘zlar bo‘lib ularning oq, sariq, oqsoq, tez yuguruvchi, kuchli va undan tashqari ko‘plab ma‘nolari bor. Vaholanki, tuya kamdan-kam uchraydigan shaharda (hatto arab davlatida ham) yashovchi zamonaviy odam nega bunchalik ko‘p so‘zlarni bilishi kerak?

ADABIYOTLAR TAHLILI VA USULLARI

Shuning uchun, deyarli hech kim tuya so‘zining 4-5 dan ortiq atamalarni nomlay olmaganligi juda mantiqiydir. Albatta, arab tilini o‘rganuvchilar bu so‘zlarni eshitganlar:

ابل / بعير – abl / ba’iyr (tuya, umumiy nom)

جمال – jamal (erkak tuya)

ناقة – na:qot (urg‘ochi tuya)

هجين – hajiyn (tezkor tuya)

Boshqa barcha so‘zlar tuyaning aniqroq xususiyatlarini bildiradi va faqat kasbi yoki turmush tarzi tuya bilan bevosita bog‘liq bo‘lganlar tomonidan qo‘llaniladi. Misol uchun, ular tuya fermalarida ishlaydigan badaviylar tomonidan qo‘llaniladi. Bundan tashqari, har bir mamlakatda, har bir mintaqada, har bir qabilada bu so‘zlar sezilarli darajada farqlanadi, shuning uchun siz adabiy nomlarning eng katta ro‘yxatini o‘rgansangiz ham (arab filologlari arab tilining butun tarixi davomida lug‘atlarda qayd etganlarini anglatadi), bu kimdir sizni tushunishi dargumon. Mana eng qiziqarlilari:

عَرَجَاء – arja:’ (tuyaning ertalab bir marta va kechqurun bir marta suv ichishi)

قِمَاح – qimah (suv ichishdan bosh tortuvchi tuya)

هَامِل – haml (egallari tashlab ketgan tuya)

أَفْحَة – laqha (ko‘p sut beradigan tuya)

فَحْل – fahl (kuchli erkak tuya)

حُوَار – huva:ar (tuyaning tug‘ilganidan to suti tugaguniga qadar davri shunday nomlanadi)

Yuqoridan ko‘rinib turibdiki, har qanday tuya uchun siz boshqalardan biroz farq qiladigan atamani bilishingiz mumkin, lekin aslida barchasining zamirida ma’lum bir ma’no yotibdi, buni faqat foydalanadiganlarning hayotiga kirish orqali tushunish mumkin. 1980-yilda Britaniyalik tilshunos Bryus Ingham Saudiya Arabistonidagi badaviylarga qilgan ekspeditsiyalar paytida turli tuyalar uchun so‘zlarni yig‘ib, yozib oldi. Sharqiy Arabistondagi al-Murra va shimoli-sharqiy qismidagi az-Zafir qabilalari orasida “tuya” terminologiyasi haqida maqola chop ettirdi. Ular asosan naslchilik bilan shug‘ullanadi. Shu tariqa Ingham tuyalar o‘z nomlarini olish tizimini aniqlay oldi. Al-Murra qabilasida tuyalar juda ko‘p turli belgilarga ko‘ra tasniflanadi:

Yosh

Birinchi tasnif yoshga bog‘liq: “yosh” va “qari” tuyalar mavjud. Shu bilan birga, jinsidan qat’iy nazar, “yosh” tuya uchun alohida so‘z mavjud. Biroq, oddiy “eski” tuya uchun so‘z yo‘q. Va buning sabablari bor. Voyaga yetgan erkak tuyalar

urg‘ochilardan alohida, yosh tuyalar bilan birga saqlanadi. Voyaga yetgan tuyalar guruhi hech qachon urg‘ochilariga aralashmaydi. Demak, faqat katta tuyalarga murojaat qilish uchun so‘z kerak emas.

Shu bilan birga, al-Murra qabilasida umuman “tuya” atamasi bor, deb ayta olmaysiz, aksincha bu “poda” degan ma’noni ham anglatadi. Shunday qilib, bizda 6 xil (poda, yosh erkak tuya, yosh tuya, urg‘ochi yosh tuya, qari erkak tuya, qari tuya) mavjud. Bundan tashqari. Al-Murra qabilasida turli yoshdagi tuyalar uchun 9 ta alohida nom mavjud: yangi tug‘ilgan, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 yoki 8 yoshli tuyalar.

Ammo to‘qqiz yoshli tuya uchun alohida so‘z yo‘q (bu barcha tuyalar 8 yoshida o‘ladi degani emas, ular 40 yoshgacha yashashi mumkin). Gap shundaki, 4-5 yoshgacha bo‘lgan tuyalar o‘sib ulg‘ayadi, shuning uchun ularni yetilish bosqichiga qarab nomlash mantiqan to‘g‘ri keladi.

Homiladorlik

Ushbu tasnif faqat urg‘ochi tuyalarga tegishli. “Bu yil tuqqan tuya” va “o‘tgan yili tuqqan tuya” degan so‘zlar bor, chunki “bu yil tuqqan tuyalar” bolalari bilan birga alohida guruhda, “o‘tgan yili tuqqan tuyalar” ham alohida guruhda saqlanadi. Agar tuya 2 yil oldin o‘tgan yili tuqqan tuya bo‘lsa, unda uning bolasi allaqachon onadan alohida yashashi mumkin.

az-Zafir qabilasida bir, ikki, uch yoki to‘rt marta homilador bo‘lgan tuyalar ham ajralib turadi. Qolaversa, “homilador tuya”, “bolasi ajratilgandan keyin sut beradigan tuya” kabi so‘zlar ham bor. Nihoyat, “bolasini yo‘qotgan tuya” (baxtsiz hodisa yoki qotillik tufayli) va shuning uchun tushkunlikka tushgan degan mashhur so‘z bor.

Rang

Tuyalarning har biri uchun siz aniqroq rang xususiyatini tanlashingiz mumkin bu “falon rangdagi tuya” degan ma’noni anglatadi. Och ranglilar uchun quyidagi ranglar ajralib turadi: oq, och sariq, sarg‘ish, jigarrang, qizil, sariq. To‘q ranglilar uchun: sariq (bir xil so‘z), to‘q jigarrang, qora dog‘li, qora, yengil tuya, qora tuya.

Maqsad va kelib chiqishi

Tuyalar vazifalariga ko‘ra ikki asosiy guruhga bo‘linadi: “minuvchi” va “yuk tashuvchi”. Shu bilan birga, karvon harakati paytida, miniladigan tuyalar oldinda boradi, ular “birinchi tuyalar”, orqada yuradigan tuyalar, “oxirgi tuyalar” deb ataladi. al-Murra qabilasida tuyalar kelib chiqish joyi bilan ham ajralib turadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Hozir vaqtga kelib, arab mamlakatlarida tuyalar bilan turli musobaqalar o‘tqaziladi. Shulardan eng mashhurlaridan biri tuyalar poygasi. Poygada

qatnashayotgan tuyalar. Ularning orqa tomoniga egasi tomonidan masofadan turib boshqariladigan “robot haydovchi” tomonidan boshqariladi.

Ingham al-Murra qabilasi “tuya” uchun 45 ga yaqin atama ishlatganligini aniqladi. Bundan tashqari boshqa ko‘plab tasniflar ham mavjud. 45 ta atama faqat bitta qabilada! Endi tasavvur qiling-a, boshqa qabilalarda yana qanchadan qancha atamalarni uchratish mumkin.

Xo‘sh, arab tilidagi “tuya” so‘zining sonini sanab bo‘ladimi? Ehtimol, yo‘q. Ular mintaqaga qarab juda farq qiladi, ularning soni juda ko‘p. Ehtimol, arab to‘plamlaridan birining muallifi: “Tuya uchun arab tilida mingdan ortiq so‘z bor” degan fikrga qo‘shilish osonroq bo‘ladi.

Arab tilida tuya uchun ba’zi-bir standart atamalar:

الإبل al-ibl - tuya (standart so‘z)

البعير al-ba’iyr - tuya (standart so‘z)

الجمال al-jama:l - erkak tuya

الناقة al-na:qot - urg‘ochi tuya

Tashqi ko‘rinishiga doir atamalar:

الطيب / دهاج al-tobz va dha:mj - ikki o‘rkachli tuya

ضائل do:il - kuchli erkak tuya

صنخاب sonxo:b - kuchli tuya

حفض hafd - yuk tuyasi

Xulq-atvorini bildiruvchi tuyalar:

الغب al-g‘ob - 2 kunda bir suv ichadigan tuya

الربع al-rub’ - 3 kunda bir suv ichadigan tuya

الظاهرة al-zo:hirot - har kuni bir marta suv ichadigan tuya

الرفة al-rofat - har qanday vaqtda suv ichadigan tuya

القصيد al-qosriyd - ozroq suv ichadigan tuya

العرجاء al-arja:’ - kundizi bir marta kechasi bir marta suv ichadigan tuya

التندية al-tandiya - yana bir marta suv ichishga qaytib kelgan tuya

السلوف al-suluf - boshqa tuyalarni suv ichishga olib boradigan tuya

الدفون al-dufun - tuyalar podasi ichidagi urg‘ochi tuya

Tuyalar xarakteri va jismoniy holatiga ko‘ra:

الهامل al-ha:ml - hech bir egasi davo qilmaydigan tuya

الحايل al-ha:yl - homilador bo‘lmagan urg‘ochi tuya

المعشر al-ma’ashshar - yangi homilador bo‘lgan tuya

اللقحة al-larhat - homilasi 4 oydan o‘tgan tuya

الخلفة al-xolfat - yangi tug‘ilgan urg‘ochi tuya

Tuya nomlari rangi bo‘yicha:

العيس al-‘iys - sariq rangli tuya

الأشعل al-ash‘al - oq tuya

حرزون harzu:n - egarsiz tuya

Tuyalar soni bo‘yicha:

الذود al-zu:d - 3-10 tadan iborat bo‘lgan tuyalar

الزيمة al-ziymat - 2-15 tadan iborat bo‘lgan tuyalar

الرسال al-rsl – 10 va 15-25 tadan iborat bo‘lgan tuyalar

الصدعة al-sod‘at - podasi 60 tadan iborat bo‘lgan tuyalar

العكرة al-‘akrot - podasi 60 va 70-100 tadan iborat bo‘lgan tuyalar

الجول al-javl - podasi 30-40 tadan iborat bo‘lgan tuyalar

القرج al-qorj - podasi 150 va 500-1000 tadan iborat bo‘lgan tuyalar

الحوم al- hu:m - soni 1000dan oshgan har qanday tuya podasiga aytiladi

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xo‘sh, maqola uchun nega aynan tuya so‘zini tanladik?

Buning sababi shundaki, tuya zamon va makondan qat‘iy nazar har qanday xalq va jamoa uchun voqeylik obyektlaridan biri hisoblanadi. Tuya oilani boqadi, universal transport vazifasini bajaradi, sut va jun beradi, valyuta vazifasini o‘taydi, urushlarda qatnashadi va ba‘zan hatto hayotni saqlab qoladi.

Bundan kelib chiqadigan asosiy xulosa arab tilining lug‘aviy boyligi. Yuqorida aytganimizdek, arab tilida birgina tuya uchun 5744 ta so‘z bor.

Bu ko‘rsatkich o‘z o‘rnida arab tilining lug‘aviy boyligi va dunyo tillari qatorida tutgan o‘rnini yaqqol misoli bo‘la oladi.

REFERENCES

1. Джураев, Д. (2020). Талабаларни таълим жараёнида хитой тилига ўқитиш самарадорлигини ошириш методлари. Иностранная филология: язык, литература, образование, (1 (74)), 124-127.
2. Джураев, Д. (2021). ХИТОЙ ТИЛИНИ ЎҚИТИШДА ТАЛАБА ХАРАКТЕРИНИНГ АҲАМИЯТИ. АКТУАЛЬНОЕ В ФИЛОЛОГИИ, 1(1).
3. Джураев, Д. М. (2017, January). ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ОБУЧЕНИЯ И МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА В УЗБЕКИСТАНЕ. In Актуальные вопросы преподавания китайского и других восточных языков в XXI в. (pp. 84-88).
4. Odil ogli, T. I. (2021, October). Qadimgi Xitoy Madaniyatining Shakllanishi. In "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 137-139).

5. Tojiboev, I. O. U. (2021). CHINESE ARCHITECTURE. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(8), 40-42.
6. Odil o‘g‘li, T. I. The history of the origin of the Chinese language and the work done to date.
7. Баенханова, И. (2019). Паремияларнинг турли тизимдаги тилларда умумий хусусиятлари. Иностранная филология: язык, литература, образование, (2 (71)), 64-66.
8. Furkatovna, B. I. (2021). DISCURSIVE-PRAGMATIC FEATURES OF KOREAN AND UZBEK ARTICLES ON THE CONCEPT OF "MAN" 사람. International Journal of Management, 12(2).
9. Баёнханова, И. Ф. (2021). KOREYS TILIDA SOMATIK FRAZEOLOGIZMLARNING IFODA MA'NOSIGA KO'RA TURLARI. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 4(2).
10. Shuhratova, V., & Amanullayeva, K. (2021). KAZUO ISHIGURONING "DAFN ETILGAN GIGANT" ASARIDA FANTASTIK G'OYALAR TALQINI. Интернаука, (28-2), 67-68. 9. Амануллаева, КМ О ХУДОЖЕСТВЕННОМ КОНЦЕПТЕ И В ЦЕЛОМ. ББК 74.48 P, 76, 271
11. Ачилова, О. . (2020). Средства выражения содержания приказа в японском языке. Иностранная филология: язык, литература, образование, (1 (74), 62–65. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/foreign_philology/article/view/1274
12. Ачилова, О. (2016). Использование императивной формы в японском языке. Иностранная филология: язык, литература, образование, 1(1 (58), 88–90. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/foreign_philology/article/view/185
13. Турниязов, Н. К. (1985). Принципы формирования синтаксической структуры сложноподчинённого предложения в узбекском языке/-Ташкент. Укитувчи.–1985,-с22.
14. Turniyozov, N., & Rahimov, A. (2006). O'zbek Tili [M].
15. Турниёзов, Н. (1998). Назарий грамматикадан очерклар. Самарканд: СамДЧТИ, 998, 48.
16. Сулейманова, Н. М., & Турниязов, Н. К. (2018). О ФОРМИРОВАНИИ СТРУКТУРНОЙ СХЕМЫ В ЧЕЛОВЕЧЕСКОМ СОЗНАНИИ. In Научные школы. Молодёжь в науке и культуре XXI века (pp. 39-42).
17. Турниёзов, Н. (2016). Синтагматик муносабат ва дискурс шаклланишига доир баъзи қайдлар. Иностранная филология: язык, литература, образование, 1(4), 10-13.

18. oglu Tojiboyev, I. O. (2021). On the use of modern pedagogical technologies and general grammar in the teaching of English. *Science and Education*, 2(8), 718-720.
19. Odil o'g'li, T. I. (2021). METHODOLOGY OF TEACHING ENGLISH. *World Bulletin of Social Sciences*, 1(1), 23-25.
20. Odil o'g'li, T. I. (2020). Flactors in speech development in English and other languages. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 1(3), 144-146.